

Tüskés Anna A Schmidt-cég „pozzói”-nak problémája

A Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeumban őrzött Schmidt-hagyaték leltárkönyveit eddig a bútorok szempontjából áttekintő Rostás Péter¹ és a neobarokk szobrok szempontjából vizsgáló Ecsedy Anna² kutatásai után arra keresem a választ, mit jelenthetett Schmidt Miksa számára a „pozzo” kifejezés.

A leltárkönyvek tanúsága szerint több kútkávékkal is foglalkozó mű volt Schmidt könyvtárában:³ 14. American Estals and Gardens 40.-; 18. Pozzi Sammlung von Schwarz Weiss Zeichnung 150.-; 19. Pozzi und Brunnen Sammlung von Schwarz Weiss Zeichnung 120.-; 20. Pozzi und Kamine Sammlung von Schwarz Weiss Zeichnung 160.-; 22. Manufactura di Signa Teracotta Art & Dec 15.-; 25. American Homes and Gardens 80.-; 69. Manufactura di Signa Teracotta 20.-; 80. Vendita Cav. Salvatore Arbil Venezia 2.- A 18–20-as számú tétel egyértelműen kútkávékkal foglalkozó kiadványokra utal. A 22-es és a 69-es a Bondi család tulajdonában lévő Manifattura Ceramica di Signa cég kiadványa lehet, amely a XIX. század végén és a XX. század elején román és reneszánsz stílusú terrakotta vagy kerámia művek sorozatgyártásával foglalkozott. A 80. tételben szereplő Salvatore Arbil személyét eddig nem sikerült felfedni, de velencei volta miatt feltételezhetjük, hogy szempontunkból nem érdektelen.

A Schmidt-hagyaték fényképei között kútkáva felvételek is találhatóak.⁴ A 237-es számú fénykép (1. kép) hátoldalán például a következő feljegyzést olvassuk: „Signa Bdi No 462 Cachepot byzantino alto 0,42 base 0,46 prezzo: terra bianca L. CX.” A fényképen látható kútkáva a korábban Giovanni Marcato, majd Michelangelo Guggenheim műkereskedő tulajdonában lévő,

1. kép. Kútkáva. Fénykép. Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum, Schmidt Miksa hagyaték, F13A doboz, 237. fénykép.

2. kép. Kútkáva. Venezia, Museo Archeologico (M. Correr cl. XXV-143, M. Arch. 902). IX-X. század. Görög márvány. M. 74 cm, átm. 84 cm.

1889-től a Correr múzeumban őrzött, a XVIII. században már Grevembroch által lerajzolt cl. XXV-143, M. Arch. 902 leltári számú, henger alakú kútkávát imitálja kisebb méretben (2. kép). A XIX. század végi mester több motívumot átértelmezett: a felületet három részre tagoló két gyöngysoros pálcá helyett egyszerű pálcátagot alkalmazott; a háromujjas fonatból képzett Salamon-csomó áthatásait az eredeti motívumtól eltérően oldotta meg; a két, egymással szembeforduló, kútból ivó páva motívumát egy sarkára állított rombuszba foglalt körből kiinduló hajtásokra redukálta. Feltételezhető, hogy a mester rossz reprodukcióról dolgozott vagy nem tudta megfelelően értelmezni a koraközépkori motívumokat.

A fotógyűjtemény további darabjai között találunk olyanokat, amelyeket Schmidt használhatott termékeihez, illetőleg, amelyek az általa gyártott műveket ábrázolják. A 8-as számú fénykép például egy szűk szájú, belül öblös kiképzésű, henger alakú kútkávát ábrázol (3. kép), amely formáját tekintve megegyezik a velencei Museo Guggenheim udvarán (4. kép), a bjelovari Városi Múzeum (5. kép) és a Wartburg vára déli udvarán (6. kép) álló művekkel. Díszítését azonban eltér azokétól: reneszánsz girlandok között korongokat látunk. Ez a formája alapján kútkávanak teljesen alkalmatlan típus valószínűleg a XIX–XX. század fordulóján alakult ki.

A 12-es számú fénykép Schmidt egyik bemutatókertjének részletét ábrázolja lefelé keskenyedő henger alakú kútkávékkal, növénytartó edényekkel és egy oszlopon álló medencével, benne fenyőfacsemetével. Mindegyik darab az akkoriban velencei bizantinizáló stílusúnak vélt motívumokkal díszített. A 22-es kép ugyancsak Schmidt egyik termékét mutatja, egy földön

álló, széles medencét, melynek külső oldalát egymással összehurkolt kétujjas indákban elhelyezett virág, madár és állatküzdelem eklektikus motívumai díszítik.

A 33-as számú kép egy Schmidt tulajdonában lévő, egyelőre azonosítatlan kiadvány egyik illusztrációja három kútkávéval vagy növénytartó edénnyel. A két szélső lefelé keskenyedő, henger alakú, a középső nyolcszög alaprajzú. A velencei románkori kútkávákra jellemző hármass vízszintes osztáson túl a bal szélső darabot egymással összehurkolt körök sora díszíti, a másik kettő árkádíves tagolást mutat. Ezen túl semmi nem mutat a velencei ihletettségre: a körhálóban kutya, szecessziós papagáj, kicsinyeit tápláló pelikán motívumai ismerhetők fel. A 34-es fénykép felirata szerint növénytartó láda, de díszítése jól érzékelhetően merít a románkori velencei kútkáva hagyományból.

A 235-ös fénykép feltehetően Schmidt saját termékét ábrázolja: egy lefelé keskenyedő henger alakú káva hatszög alakú felső peremmel, melynek minden oldalát fogrovattal díszített félköríves árkád tagolja. Az ár-

kádívek találkozásánál kis akantuszlevelek, a látható oldal egészét egy nagy akantuszlevél tölti ki. Formája közel áll a XIV–XV. századi velencei kútkávákéhoz, azaz az eltéréssel, hogy ezek árkádíveit nem tagolja fogrovat és az árkádívek alatti felületet virágok és címerpajzsok díszítik.⁵

A Schmidt által a Pozsonyi úton létesített SILOS nevű bemutatókertet ábrázoló fénykép több szempontból is érdekes (7. kép). A négyzet alaprajzú udvarban kialakított kerti utak mentén elhelyezett növénytartó edények, padok, kútkávák, szökőkutak között több ismerős darab látható. A kert középpontjában négy oszlop áll, melyek tetejéről az oszlop melletti reneszánsz stílusú velencei kútkávéba vizet köpő oroszlánok ülnek. A kompozíció egyik elemét a 236-os fénykép mutatja. A kert több pontján megjelenik a 235-ös számú fénykép kapcsán fent leírt kútkáva. A kert hossz tengelyének néző felőli negyedelő pontján a bécsi Magyar Nagykövetség udvarán álló kútkáva vagy annak másolata látható. A románkori velencei ornamentikában gyakori Salamon-csomó motívum és az ismeretlen telamon alakok együttes megjelenése XIX. század végi eredetre utal. Nem meggyőző Buchinger érvelése, aki már a XVIII. században bizonyítottan

3. kép. Kútkáva. Fénykép. Budapesti Történelmi Múzeum – Kiscelli Múzeum, Schmidt Miksa hagyaték, F13A doboz, 8. fénykép.

5. kép. Kútkáva. Bjelovar, Városi Múzeum. XIX. század. Mésző. M. 40 cm, külső átm. 50 cm, száj átm. 38,5 cm.

4. kép. Kútkáva. Venezia, a Museo Guggenheim udvarán. XIX. század. Kő.

6. kép. Kútkáva. Wartburg, déli várudvar, Kommandantengarten. XIX. század. Kő.

Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára

véli a kútkáva bécsi jelenlétét.⁶ Felmerül a kérdés, hogy Schmidtnek mi köze van a bécsi darabhoz.

A válaszkísérlet előtt érdemes megvizsgálni a Kiscelli Múzeumban őrzött Schmidt-leltárkönyvekben a „pozzo” és „brunnen” névvel illetett tárgyak sorát, s azonosítani azokat a fennmaradt művekkel vagy nem fennmaradt művek ábrázolásával. A Schmidt-cég budapesti vállalatának inventáriumai és fényképei azonosító számok híján nehezen kapcsolhatók össze, s csak a leírás és az ár figyelembevételével feltételezhetjük egy-egy leltári tétel és a fényképek kapcsolatát.

Az 1903–1921 közötti tizenegy leltárkönyv mintegy 110 fajta „Pozzo” és „Brunnen” rövid leírását adja.⁷ A tételeket megpróbáltam csoportosítani a leírásukban megnevezett jellegzetességek alapján. A „pozzók” megnevezésének egy része stílusjegyekre utal: görög,⁸ római,⁹ román,¹⁰ gótikus,¹¹ reneszánsz,¹² barokk.¹³ A „romanischer Säulenpozzo” megnevezés feltehetőleg egy román stílusú motívumokkal díszített, egy vagy több oszloppal alátámasztott medencét jelöl, amint erre példát látunk a fent leírt 12-es számú és a SILOS kertjét bemutató fényképeken.

A leltárkönyvekben szereplő „echt” és „Original” szavak megtévesztők. Feltételezhető, hogy inkább üzleti, mintsem művészettörténeti jelentést hordoztak. Az 1890-es években Velencében egyaránt 1000 lírába került egy eredeti középkori és egy azt imitáló, eredetinek eladott kútkáva. A kútkávák árát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy Schmidt Miksánál 300 és 3000 korona között mozgott egy „echt” vagy „Original” pozzo ára anyagtól és mérettől függően. Egy kő vagy márvány kútkáva általában 1000 koronába került. Csupán egyetlen vas állványzattal ellátott kútkáva szerepel az inventáriumokban, melynek először 2000, majd 3500 korona volt az ára (Inv. No. 11108). A másolatok és imitációk ára 25 és 300 korona között mozgott.

A „pozzók” megnevezésének egy része népekre utal, olaszokra¹⁴ és zsidókra.¹⁵ Más megnevezések városokra utalnak, talán a származási helyet jelölik: Palermo,¹⁶ Wien,¹⁷ Linz.¹⁸ Míg az első kettő esetében nehéz meghatározni a pontos típust, a linzi falikút esetében feltételezhetjük, hogy az megegyezik a ma is számos cég kínálatában létező, de már öntött vasból vagy alumíniumból kivitelezett típussal.

A tételek másik részének elnevezése állatfigurákra utal, s talán a rajtuk megjelenő fő motívumot jelöli: oroszlán,¹⁹ róka,²⁰ ökör,²¹ majom²² és elefánt.²³ A „Springbrunnen mit Löwe” megnevezés mögött azt a bolognai Palazzo Sanuti-Bevilacqua udvarán álló, oroszlános kutat imitáló szerkezetet sejtethetjük, amelyen a reneszánsz stílusú kútkáva egyik oldala mellett magas oszlop tetején ülő, és a kút fölé hajoló, szájából a kútkávéba vizet csurgató oroszlánt helyeztek el. Ezt örökíti meg a 236-os számú fénykép, s a SILOS kert középső együttesét négy ilyen egymás mellé elhelyezett mű alkotja. A „Pozzo mit 4 Löwen” megnevezés talán a Kiscelli Múzeum udvarán ma is két példányban látható, sarkain négy oroszlán által tartott virágládát ta-

7. kép. Schmidt Miksa bemutatókertje: SILOS. Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum, Schmidt Miksa hagyaték

karja. Az „Elefantenpozzo” egyik darabját ismerjük fel a Schmidt-hagyaték fotógyűjteményének 15-ös számú darabján: elefánt hátán álló, középen megcsomózott oszlop tetején medencével.

A „pozzók” megnevezésének harmadik része magyar arisztokrata családokra utal, s talán a családnál lévő eredeti alkotásról készült másolatokat jelöli: Esterházy,²⁴ Zichy,²⁵ Hadik.²⁶ A „Inv. No. 9677 Hadik Pozzo Original: 1000.-” jelzésű tétel kapcsán felmerül a kérdés, hogy az vajon megegyezik-e a tornanádaskai Hadik-kastély kertjéből származó henger alakú kútkávéval. A Schmidt hagyaték fényképgyűjteménye őrzi még egy családnevet tartalmazó „pozzo” képét (272–273-as számú): az ún. „Körmeny Pozzo” előképét a Nagyszentmiklósi kincs bikafejes ivóedényei szolgáltatták.

A „pozzók” megnevezésének negyedik része az ábrázolt motívumra utal: Traubenpozzo,²⁷ Kreuzpozzo²⁸ és Nonnenkopf Pozzo. A tételek ötödik csoportjának leírásában a tárgy felépítésére, például a formájára, az oszlopok számára,²⁹ méretére (például Kindelpozzo) vagy a leendő használatra találunk utalást.³⁰ Az 11108-as leltári számon „Steinbrunnen mit Eisenconstruction und Sockel: 2000.-” vagy „echter Marmorbrunnen aus Pisa mit Eisenstangen verziert: 3500.-” viszonylag részletes leírással megjelölt mű esetében sem lehetséges meghatározni, hogy melyik pisai vagy Pisa környéki vasállványzatos kútról van szó.

A leírás egyes esetekben csak a mű anyagának megnevezésére szorítkozik: terrakotta,³¹ műkő³² és gipsz.³³ Emellett számos mű készült márványból, kőből és cementből. Bizonytalan, hogy mit jelenthetett a „vergöldet” és a „Mosaik eingelegt” technikája és kivitelezése. A mozaikberakásra némi támpontot nyújthat a Schmidt-hagyaték 218-as számú fényképe, amely egy oroszlán hátán álló, cosmateszk mozaik díszítésű oszlop tetején elhelyezett szenteltvíztartó medencét ábrázol. A felirata alapján bizáncias stílusú alkotás cararai márványból készült, és az 1892–1912 között működő római Galeria Sangiorgi tulajdonában volt.³⁴

A „pozzók” megnevezésének egy további része a

tárgy formájára utal: „Kugelpozzo,”³⁵ „Cysternenpozzo,”³⁶ „Kreistrunder Pozzo,”³⁷ „Sarkophag Pozzo”³⁸ és „Rosenpozzo oder Schalenpozzo.”³⁹ Ezek közül egyértelműen azonosítható a „Sarkophag Pozzo,” amelyből ma is több példány áll a Kiscelli Múzeum udvarán.

További „pozzók” egy-egy példánnyal szerepelnek a leltárkönyvekben: az „Inv. No. 179 Attila-Pozzo, Gyps, vergoldet” és az „Inv. No. 12157 Eosin-Kunststein-Pozzo” kapcsán felmerül a kérdés, hogy vajon milyen kapcsolat lehetett a Zsolnay-gyár 1902-ben készült eozinmázás „Attila csészéje,”⁴⁰ e tételek és a budapesti fiumei úti sírkert Pulszky-síremlékén álló töredékes mű között. Egyes leírások „pozzók” részeire utalnak, s elárulják, hogy a tételeket részletekben megvásárolhatók voltak: „Pozzo Untertheil,” „Pozzo Obertheil” és „Inv. No. 30846, 30847 Saeule von einem Kunststein-Pozzo.”

A „Brunnen” tételek között utalást találunk egy nagyszabású köztéri alkotásra: „Kappen und Formtheile vom Wilhelmsbrunnen: 100.-” és „Formteil des grossen Wilhelmsbrunnen: 60.-” Ez a két tétel feltehetően a Berlin-Friedenau-ban 1900 körül felállított díszkút részleteinek másolataira vonatkozik. Az eredeti díszkutat korabeli képeslapról ismerjük. A megnevezések utolsó csoportja, mint például a „Brunnentisch” és a „Brunnenstein,” egyelőre pontosan meghatározhatatlan funkcióra vagy formára utal.⁴¹

Mindezek alapján nem túlzás azt állítani, hogy Schmidt Miksa cégének termékei között több száz fajta „pozzo” volt. A leltárkönyvek és fényképek áttekintéséből megállapítható, hogy a „pozzo” összefoglaló megnevezése volt a virágtartók, keresztelők medencék és kútávkák — méretet, anyagot és formát tekintve egyaránt — széles skálájának, s a megnevezések pontos meghatározása és azonosítása a fényképen látható vagy ma is létező művekkel számos nehézséget jelent. A Schmidt-cég kölcsönözte és eladta ezeket a műtárgyakat az ügyfélkörébe tartozó nagypolgároknak, arisztokratáknak lakásuk, kertjeik díszítésére. Megállapítható továbbá, hogy Schmidt Miksa a „pozzo”-gyártás és -kereskedelem révén kapcsolatban állt több külföldi és magyar céggel, így például a római Galleria Sangiorgival, a signai Bondi-család terracotta manufaktúrájával és a pécsi Zsolnay-gyárral.

A meglévő adatok alapján nem állapítható meg pontosan, hogy mi a kapcsolat Schmidt Miksa kertdekorációs tevékenysége és a bécsi Magyar Nagykövetség udvarán álló kútávkák között. E kútávkák eredete egyelőre ismeretlen, elsődleges származási helyét nem sikerült tisztázni. Felmerül továbbá a kérdés, hogy mivel Wilczek János és Schmidt Miksa bizonyosan ismerték egymást, vajon volt-e Schmidtnek — és ha igen, milyen — szerepe a kreuzensteini kútávkák és egyéb velencei faragványok beszerzésében.

Jegyzetek

1 ROSTÁS Péter: *Schmidt Miksa hagyatéka*. In: *Egy közép-európai vállalkozó Budapesten*. Schmidt

Miksa bútorgyáros magyarországi tevékenysége és hagyatéka. Budapest, 2001. 11–83.

- 2 ECSEDY Anna: *Huszedik századi szerzemények a magyarországi kertek barokk szoboranyagában: Schmidt Miksa kertdekorációs tevékenysége a „gernyeszegi sorozat” kapcsán*. Szakdolgozat a Szent István Egyetem Kertművészeti Tanszékén. 2003.
- 3 Kiscelli Múzeum 97.59.1 Inventur vom 1. April 1908 bis 1. April 1909. XVI. Bibliothek und Dunkelkammer, pp. 170, 174.
- 4 Kiscelli Múzeum F13 A kőszobrok, faragványok című két doboz.
- 5 ONGANIA, Ferdinando edit.: *Raccolta delle vere da pozzo in Venezia*, Venezia, 1911², fig. 135; VOLTOLINA, Gino, *Le antiche vere da pozzo veneziane*. Venezia, Fantoni Libri Arte, 1981. fig. 47–48; RIZZI, Alberto: *Vere da pozzo di Venezia. I puteali pubblici di Venezia e della sua laguna*. Venezia, Stamperia di Venezia, 1981. fig. 76, 98, 214.
- 6 BUCHINGER, Günther: *Der Brunnen in der Ungarischen Botschaft*. In: „Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege,” 55.2001. 420, 422.
- 7 Inventur 1903–1906 (SchM, Ltsz.: 97.58.1); Diverse 1905 (SchM, Ltsz.: 97.60.1), Inventur 1908 (SchM, Ltsz.: 97.44.1); Inventur 1908–1909 (SchM, Ltsz.: 97.59.1); Inventur 1909 (SchM, Ltsz.: 97.45.2); Inventur 1910 (SchM, Ltsz.: 97.46.1); Leih und Verkauf II (SchM, Ltsz.: 97.35.1); Inventur 1915 (SchM, Ltsz.: 97.47.1); Inventur 1916 (SchM, Ltsz.: 97.48.1); Inventur 1917 (SchM, Ltsz.: 97.49.1); Inventur 1921 (SchM, Ltsz.: 97.50.1).
- 8 Inv. No. 25325 Miniatur-Pozzo, griechisch.
- 9 Inv. No. 16631 römischer Pozzo: 45.-; Kleiner, römischer Terracotta-Pozzo.
- 10 Pozzo ohne Boden, echt romanisch: 400.-; Inv. No. 12432, 12433, 12434, 12435 Riesentopfpozzo romanisch, 2 davon roth, 2 davon Naturfarbe à 300.-; Inv. No. 1185 romanischer Schalenpozzo: 60.-; Inv. No. 11181, 11182 romanischer Schalenpozzo mit gewundener Säule à 100.-; Inv. No. 1132 romanischer Säulenpozzo Original: 300.-; Inv. No. 16631 eisaeuliger romanischer Pozzo; Inv. No. 11179 romanischer Kunststeinpozzo, einsaeulig; Inv. 27233 Kunststein-pozzo, vergoldet, romanisch; Inv. No. 11184, 1183 romanischer Säulenpozzo mit je 3 Säulen: 120.-; Inv. No. 11111, 11187, 11186 romanischer 4 säuliger Pozzo: 100.-; Romanischer 5 säuliger Cement Pozzo: 220.-; Inv. No. 4128, 9307 romanischer Steinpozzo mit Mosaik; Pozzo mit romanischen Saeulen imitirt Palermo: 80.-; Inv. No. 227 romanischer Schalenpozzo mit viereckiger Säule in weissen Stein, Original: 1000.-.
- 11 Inv. No. Gothischer Kreuzpozzo.
- 12 Inv. No. 11129 Renaissance Pozzo in Kunststein; Inv. No. 11198 Renaissance-Kunststein-Pozzo; Inv. No. 18147 Kunststeinpozzo, Renaissance; Renaissance Pozzo mit Sockel: 400.-; Jardinierenpozzo laenglich, Renaissance.

Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára

- 13 Inv. No. 11152 Barokkpozzo mit Traeubensaeulen in Kunststein.
- 14 Italienischer Pozzo.
- 15 Inv. No. 9017 Judensteinpozzo, mit Mosaik eingelegt; Juden-Kunststein-Pozzo, vergoldet.
- 16 Inv. No. 11124 Palermopozzo in Kunststein: 65.-; Inv. No. 4606 Palermopozzo Kunststein: 90.-.
- 17 Inv. No. 11128 Wiener Schalenpozzo in Cementguss: 300.-; Wiener Traubenpozzo.
- 18 Marmor Wandbrunnen aus Linz.
- 19 Pozzo mit Löwen echt: 800.-; Inv. No. 25972 Löwenpozzo in Kunststein; Pozzo mit 4 Löwen; Inv. No. Löwenbrunnen, Original; Inv. No. 12736, 12737, 14010 3 Löwenbrunnen mit Saeulen / 3 grosse Löwenbrunnen mit doppelten Löwen und Saeulen, unten Bassin in Kunststein à 210.-: 1200.-; Inv. No. 11236 Brunnen mit Löwen aus Marmor: 1500.-; Inv. No. 12736 Springbrunnen mit Löwe: 600.-; 2 St. Löwenbrunnen in Cement à 150.-: 300.-.
- 20 Inv. No. 11329 Fuchsenpozzo in roth Kunststein.
- 21 Ochsen Pozzo mit Schale: 100.-.
- 22 Inv. No. Affenpozzo in Kunststein.
- 23 Inv. No. 9340 Elephanten Steinpozzo, Mosaik eingelegt; Elefanten Schalenpozzo in weissen Cement: 60.-; Inv. No. 12729 Elefantenpozzo in Cementguss: 60.-.
- 24 Pozzo aus dem Esterházy Saele mit Capitalsockel: 800.-.
- 25 Zichy Pozzo.
- 26 Inv. No. 9677 Hadik Pozzo Original: 1000.-; Inv. No. 11163 Hadikpozzo / Drillingpozzo / Kunststein-Pozzo, Modell Hadik, vergoldet; Drilling oder Hadikpozzo in Kunststein; Inv. No. 1296 Untertheil vom Hadikpozzo; Hadikpozzo Säule à 50.-.
- 27 Inv. No. 11553, 11552 Traubenpozzo in Cement: 150.-; Inv. No. 11555, 11554 Traubenpozzo mit Frauenköpfe in Cementguss à 130; Wiener Traubenpozzo vergoldet in weichem Stein; Wiener Traubenpozzo mit Frauenköpfe: 180.-; Trauben Pozzo mit Schale aus Wien, in weichen Stein, vergoldet: 200.-.
- 28 Inv. No. 11169 Kreuzpozzo: 50.-.
- 29 Inv. No. 11195 einsaeuliger Pozzo: 42.-; Inv. No. 11125 Pozzo einsaeulig ohne Oberteil; Inv. No. 4320 einsaeuliger Steinpozzo, mit Mosaik eingelegt; einsaeuliger Pozzo mit einer gewundenen Saeule; einsaeulige Pozzo mit gewundenen Saeulen, vergoldet; Pozzo einsaeulig, gewunden, aber ohne Saeule; laenglicher Pozzo mit 3 geraden Saeulen; Inv. No. 9799 6 saeuliger Pozzo; Inv. No. 11124, 11125 Grödelpozzo, 8 Säulig in Cementguss: 25.-; grosser Pozzo mit zwölf Saeulen; grosser Pozzo in rothem Marmor mit Holzsockel und vielen Saeulenfüssen: 700.-.
- 30 Inv. No. 11091 Kindlpozzo / Kindelpozzo roth: 85.-.
- 31 Inv. No. 11122 Terracotta Pozzo: 590.-.
- 32 Inv. No. 11129 Pozzo in Kunststein: 65.-; Inv. No. 12734, 12735 riesengrosser Kunststein Pozzo.
- 33 ¼ Theildes Grossen Riesen Brunnen, mit Cauatiden Gypsmodell: 80.-.
- 34 „No. 7019 Galerie Sangiorgi, Rome; Bénéfier byzantin en marbre de Carrara.“
- 35 Inv. No. 11112 grosser Original Kugel Pozzo: 1000.-; Kugel Pozzo mit Löwenköpfe, Original: 1200.-; Inv. No. 11088 Kugelpozzo mit Festons: 240.-; Inv. No. 11509, 11189, 11188, 11510 Kugelpozzo à 100.-; Inv. No. 111531 Kugelpozzo Kunststein; Grosser Kugel Pozzo: 70.-.
- 36 Cysternenpozzo in Kunststein.
- 37 Kreisrunder Kunststein-Pozzo vergoldet.
- 38 Sarkophag Pozzo, Original, Sockel aus Holz: 1600.-; Inv. No. 11153, 11152, 11151, 11155 Sarkophag artige Pozzo in Cementguss à 150.-; Inv. No. 11153 Sarkophagpozzo: 70.-.
- 39 Inv. No. 1199 Rosenpozzo oder Schalenpozzo; Rosen oder Schalenpozzo in Kunststein: 200.-; Schalenpozzo, grau Kunststein; Schalenpozzo in Cement: 100.-; Rosen Schalenpozzo, in Cement: 50.-; Schalenpozzo imitirt à 70.-; Inv. No. 11129, 11130, 11175 Schalenpozzo mit Frauen und Löwenköpfen à 100.-; Nonnen Schaelnpozzo in Cementguss: 50.-; Inv. No. 11136 Italienischer Rosen Pozzo mit Schale aus Wien in weichem Stein, vergoldet: 800.-; Inv. No. 305 Schalenpozzo Original ohne Boden: 800.-; Inv. No. 11235 Schalenpozzo mit achteckigen Säule Original: 700.-; Inv. No. 11166 grosser Kreutz Schalenpozzo mit Boden: 80.-; Schalenpozzo mit Säule: 100.-; Inv. No. 11195, 11196, 11197, 11198, 11199, 1120 Schalenpozzo mit achteckigen Säulen à 80.-; Schalenpozzo mit achteckiger Schael; 8 eckiger Schalenpozzo mit Sockel in weissen Cement: 70.-; Inv. No. 11041 Löwen Schalenpozzo ohne Sockel: 50.-; Inv. No. 16869 Pozzo sechseckig roth Kunststein: 95.-; Kleine Rosenpozzo in Kunststein, Modell Gföhl.
- 40 MAROSI Ernő: *Utóélet vagy újjáélesztés? Kísérletek a nagyszentmiklósi kincs beillesztésére a magyar művészet történetébe.* In: *Az avarok aranya. A nagyszentmiklósi kincs.* Budapest, 2002. 136–137.
- 41 Brunnenstein in/von Sandstein; halbkreisförmiger Brunnenstein von ungarisch rot Marmor; ovaler Brunnenstein; Inv. No. 16867, 16868 Brunnenstein 6 eckig mit Kreuz in harter Ausführung mit polirten Kanten à 90.

The Well-Heads of the Schmidt Company

The inventory books and the photographs of Miksa Schmidt, a furniture manufacturer and art-dealer of Vienna at the turn of the 19th and 20th centuries, which are preserved in the Museum of Kiscell, are storehouses of information related to the commerce of Venetian well-heads by the company. The inventories attest to the fact that several books on well-heads were in the library of Miksa Schmidt. The bequest of Schmidt also contains some photographs representing

well-heads. This paper focuses on the question what the Italian for well-head, "pozzo," meant exactly to Schmidt.

Photograph no. 237 shows a terra bianca well-head produced by the Bondi family's Manifattura Ceramica di Signa (near to Florence) (Fig. 1). This 42 cm high well-head, which is 46 cm in diameter, is a copy on reduced scale of the Venetian well-head preserved in the Archaeological Museum of Venice (Inv. Nr. cl. XXV-143, M. Arch. 902) (Fig. 2). Among the other pieces of the photo collection one can find some which were used in the production of garden ornaments and others which represent produced pieces. Photograph no. 8 shows a 19th-century neo-Renaissance well-head (Fig. 3) which is identical in form to the well-head in the court of the Guggenheim Museum in Venice (Fig. 4), to that in the City Museum of Bjelovar (Fig. 5) and to that of the south court of the Wartburg castle (Fig. 6). This type of well-heads was created at the turn of the 19th and 20th centuries. Among the plant pots, fountains, benches and well-heads presented at the Silos exhibition garden of Schmidt and as shown on a photograph (Fig. 7), there are some identifiable pieces, for example, the well-head of the Hungarian Embassy of Vienna, or, possibly, a copy of it. The question arises what Miksa Schmidt had to do with that piece in Vienna.

The eleven inventory books compiled between 1903 and 1921 give short descriptions of about 110 types of "Pozzo"s and "Brunnen"s, presumably well-heads or other garden ornaments. The words "echt" and "Original" in the inventories are deceptive. They are there more to provide a commercial appeal than in any sense useful to an art historian. Original and false well-heads presented as authentic ones cost about 1000 lira alike. A well-head marked "original" cost from 300 to 3000 crowns at Schmidt depending on

the material and size. The name of the "pozzi" included: 1. its style, e.g. Greek, Roman, Romanesque, Gothic, Renaissance or Baroque; 2. a people like Italian and Jewish, with uncertain reference; 3. cities which perhaps relate to the supposed place of origin: Palermo, Vienna or Linz; 4. animals presumably which appear on the well-heads: lion, fox, ox, monkey or elephant; 5. Hungarian aristocratic families which refer to well-heads possessed by the given family after which the piece was made: Esterházy, Zichy or Hadik; 6. motifs represented; 7. form, number of columns, size or the future user; 8. the material: terracotta, artificial stone or plaster. Besides these materials many well-heads were made of marble, stone or cement. It seems uncertain what could the techniques of "vergoldet" and "Mosaik eingelegt" mean. Other "pozzi" appear only once in the inventories. Certain descriptions indicate a part of a "pozzo" only, and so they reveal that "pozzi" could also be bought in parts.

Based on these findings it might be suggested that the Schmidt company had several hundred types of "pozzi." Surveying the inventories and the photographs it has been found that the word "pozzo" was a collective designation for a wide range of objects from flower-stands and baptismal fonts to well-heads. The exact identification of the descriptions with existing pieces or the ones represented on photographs proved to be difficult. The Schmidt company loaned and sold these works of art and garden ornaments to the upper middle class and the aristocracy. It has also been found that through the manufacture and the commerce of "pozzi" Miksa Schmidt became associated with some foreign and Hungarian companies, for example, the Galleria Sangiorgi in Rome, the terracotta manufacture of the family Bondi in Signa and the Zsolnay factory in Pécs.